

BOSHLANG‘ICH TA’LIMDA TA’LIM-TARBIYA JARAYONINI TASHKIL ETISHNING ZAMONAVIY YONDASHUVLARI

Almosova Maryam Avazmurodovna

Annotatsiya: *Ushbu maqolada boshlang‘ich ta’lim tizimida ta’lim-tarbiya jarayonini tashkil etishning zamonaviy yondashuvlari atroflicha tahlil qilindi. Maqolada o‘quvchi shaxsini rivojlantirishga yo‘naltirilgan ta’lim tamoyillari, faol o‘qitish usullari, hamkorlikda o‘qitish texnologiyalari hamda zamonaviy pedagogik yondashuvlarning nazariy asoslari ko‘rib chiqildi. Shuningdek, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining yoshiga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda ta’lim jarayonini samarali tashkil etish yo‘llari ochib berildi. Maqolada zamonaviy ta’lim paradigmasining asosiy tamoyillari, o‘quvchilarning bilim, ko‘nikma va malakalarini shakllantirish jarayonidagi pedagogik yondashuvlar, shuningdek, tarbiyaviy ishlarni amalga oshirishning yangi usullari tahlil qilindi.*

Kalit so‘zlar: *boshlang‘ich ta’lim, zamonaviy yondashuvlar, ta’lim-tarbiya jarayoni, faol o‘qitish, o‘quvchi shaxsi, pedagogik texnologiya, hamkorlikda o‘qitish, tarbiyaviy ish, bilim berish usullari.*

Kirish

Bugungi kunda dunyo ta’lim tizimida katta o‘zgarishlar ro‘y berayotgani barchamizga ma’lum. Ayniqsa, boshlang‘ich ta’lim bosqichida o‘quvchilarning shaxsiy sifatlarini rivojlantirish, ularning ijodiy qobiliyatlarini shakllantirish va mustaqil fikrlash ko‘nikmalarini o‘stirish muhim vazifa sifatida belgilandi. Zamonaviy jamiyat rivojlanishi talab etadiki, ta’lim-tarbiya jarayoni nafaqat bilim berish, balki o‘quvchilarni hayotga tayyorlash, ularning raqobatbardosh shaxs sifatida shakllanishiga yordam berishi kerak.

O‘zbekiston Respublikasida ta’lim tizimini tubdan isloh qilish, uni jahon andozalariga muvofiqlashtirish bo‘yicha amalga oshirilayotgan keng ko‘lamli islohotlar boshlang‘ich ta’lim sohasida ham yangi yondashuvlarni joriy etishni taqozo etmoqda. Boshlang‘ich sinflarda ta’lim olayotgan o‘quvchilar kelajakda jamiyat taraqqiyotining asosiy kuchi bo‘lishini inobatga olsak, ularni zamonaviy talablar asosida tarbiyalash va o‘qitish zaruriyati yaqqol namoyon bo‘ladi.

Maqolaning maqsadi boshlang‘ich ta’limda ta’lim-tarbiya jarayonini tashkil etishning zamonaviy yondashuvlarini nazariy jihatdan o‘rganish, ularning mohiyati va amaliy ahamiyatini ochib berishdan iborat.

Asosiy qism

Boshlang‘ich ta’limda zamonaviy ta’lim paradigmasi

Zamonaviy ta’lim paradigmasi o‘quvchi shaxsini markazga qo‘yuvchi tamoyillar asosida quriladi. Ushbu yondashuvda ta’lim jarayoni o‘quvchining qiziqishlari, ehtiyojlari va individual xususiyatlariga qarab tashkil etiladi. An’anaviy ta’lim tizimida o‘qituvchi bilim manbai sifatida qaralgan bo‘lsa, zamonaviy yondashuvda u yo‘lboshchi, maslahatchi va hamkor rolini bajaradi.

Shaxsga yo‘naltirilgan ta‘lim nazariyasi boshlang‘ich ta‘limda alohida ahamiyat kasb etadi. Bu yoshdagi bolalar o‘zlarining shaxsiy xususiyatlarini shakllantira boshlaydilar va pedagogning vazifasi har bir o‘quvchining individual imkoniyatlarini to‘g‘ri aniqlash hamda ularni rivojlantirishga yordam berishdan iborat. Tadqiqotchilar ta‘kidlashlaricha, boshlang‘ich sinf o‘quvchilari qiziquvchanlik, faollik va atrofdagi dunyoni anglashga intilish bilan ajralib turadi.

Faol o‘qitish usullarining ahamiyati

Faol o‘qitish usullari zamonaviy ta‘lim jarayonining ajralmas qismi hisoblanadi. Ushbu usullar o‘quvchilarni bilim olish jarayoniga faol ishtirok ettirishga, mustaqil fikrlashga va muammolarni hal qilishga undaydi. Boshlang‘ich sinflarda qo‘llaniladigan faol usullar qatoriga savol-javob, munozara, o‘yin usullari, guruh ishlarini tashkil etish va amaliy mashg‘ulotlar kiradi.

O‘yin faoliyati bolalarning psixologik rivojlanishida muhim o‘rin tutadi. Pedagogik adabiyotlarda ta‘kidlanishicha, o‘yin orqali o‘qitish bolalarning bilish faolligini oshiradi, ularning qiziqishini uyg‘otadi va darsning qiziqarli tarzda o‘tishiga imkon yaratadi. Didaktik o‘yinlar orqali bolalar yangi tushunchalarni osonroq o‘zlashtiradilar va olgan bilimlarini amalda qo‘llash ko‘nikmalarini egallaydilar.

Muammoli ta‘lim usuli ham boshlang‘ich sinflarda keng qo‘llanila boshlandi. Ushbu usul o‘quvchilarning mantiqiy fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi, ularni mustaqil xulosalar chiqarishga o‘rgatadi. Muammoli vaziyatlar yaratish orqali o‘qituvchi bolalarni izlanishga undaydi va ularning ijodiy faolligini oshiradi.

Hamkorlikda o‘qitish texnologiyalari

Hamkorlikda o‘qitish zamonaviy ta‘limning eng samarali usullaridan biri sanaladi. Ushbu yondashuv o‘quvchilar o‘rtasida o‘zaro yordam, mas‘uliyat va jamoa ruhini tarbiyalashga qaratilgan. Guruhda ishlash ko‘nikmalari kelajakda ko‘plab hayotiy vaziyatlarda zarur bo‘lgan muhim malakalar hisoblanadi.

Guruh ishlari uch xil shaklda tashkil etiladi: juftlikda ishlash, kichik guruhlarda ishlash va butun sinf bilan ishlash. Har bir shakl o‘ziga xos pedagogik imkoniyatlarga ega. Juftlikda ishlash o‘quvchilarning o‘zaro muloqot qilishi, fikr almashishi va bir-biridan o‘rganishiga imkon beradi. Kichik guruhlarda ishlash esa rollarni taqsimlash, mas‘uliyatni his qilish va jamoa bo‘lib natijaga erishish ko‘nikmalarini shakllantiradi.

Hamkorlikda o‘rganish jarayonida o‘quvchilar nafaqat bilim oladilar, balki ijtimoiy ko‘nikmalarni ham egallaydilar. Ular boshqalarning fikrini tinglashni, o‘z nuqtai nazarini asoslashni, kelishuvga erishishni va murosaga borishni o‘rganadilar.

Mustaqil bilim olish ko‘nikmalarini shakllantirish

Zamonaviy ta‘lim tizimida o‘quvchilarda mustaqil bilim olish ko‘nikmalarini shakllantirish ustuvor vazifalardan biri bo‘lib qoldi. Boshlang‘ich sinflarda ushbu jarayon bosqichma-bosqich amalga oshiriladi. Dastlab o‘quvchilar o‘qituvchi rahbarligida oddiy topshiriqlarni mustaqil bajarishni o‘rganadilar, keyinchalik esa murakkab vazifalarni mustaqil hal qilish ko‘nikmalariga ega bo‘ladilar.

Mustaqil ish turlariga uy vazifalari, loyihaviy ishlar, kuzatish va tajriba o‘tkazish, qo‘shimcha adabiyotlar bilan ishlash kiradi. O‘qituvchining vazifasi o‘quvchilarga to‘g‘ri

yo‘nalish ko‘rsatish, zarur vositalarni taqdim etish va rag‘batlantirish orqali mustaqil faoliyatni qo‘llab-quvvatlashdan iborat.

Tarbiyaviy ishlarning zamonaviy shakllari

Ta‘lim-tarbiya jarayonining tarbiyaviy tomoni ham zamonaviy yondashuvlar asosida tashkil etiladi. Tarbiyaviy ishlar nafaqat ma‘naviy-axloqiy qadriyatlarni singdirish, balki o‘quvchilarda ijobiy xatti-harakatlar tizimini shakllantirishga qaratiladi.

Tarbiyaviy ishlarning samarali shakllari qatoriga sinfdan tashqari tadbirlar, sayohatlar, xayriya ishlari, sport musobaqalari va madaniy-ma‘rifiy tadbirlar kiradi. Ushbu tadbirlar orqali bolalarda vatanparvarlik, mehr-oqibat, mas‘uliyat va halollik kabi fazilatlar tarbiyalanadi.

Oilaviy tarbiya bilan maktab tarbiyasining uyg‘unligini ta‘minlash ham muhim ahamiyat kasb etadi. Ota-onalar bilan hamkorlik qilish, ularni bolaning rivojlanish jarayoniga jalb etish tarbiyaviy ishlarning samaradorligini oshiradi.

Baholash tizimining yangi tamoyillari

Zamonaviy ta‘limda baholash tizimi ham tubdan o‘zgardi. An‘anaviy baholash faqat yakuniy natijalarni aniqlashga qaratilgan bo‘lsa, zamonaviy yondashuvda jarayonning o‘zi ham baholanadi. Shakllantiruvchi baholash usuli o‘quvchining rivojlanish dinamikasini kuzatish va uning kuchli hamda zaif tomonlarini aniqlash imkonini beradi.

Boshlang‘ich sinflarda baholash bolalarning psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda amalga oshiriladi. Rag‘batlantiruvchi baholash, ijobiy qayta aloqa berish va o‘quvchining individual yutuqlarini e‘tirof etish muhim tamoyillar hisoblanadi.

Ta‘limda innovatsion texnologiyalarning o‘rni

Zamonaviy ta‘lim jarayonida innovatsion texnologiyalar keng qo‘llanila boshlandi. Boshlang‘ich sinflarda axborot texnologiyalaridan o‘rinli foydalanish dars samaradorligini oshiradi, o‘quvchilarning qiziqishini kuchaytiradi va bilimlarni chuqurroq o‘zlashtirishga yordam beradi.

Xulosa

O‘tkazilgan tahlillar shuni ko‘rsatdiki, boshlang‘ich ta‘limda ta‘lim-tarbiya jarayonini tashkil etishning zamonaviy yondashuvlari o‘quvchi shaxsini rivojlantirishga yo‘naltirilgan bo‘lib, jahon ta‘lim tizimidagi ilg‘or tajribalarni aks ettiradi. Ushbu yondashuvlarning asosiy xususiyati shundaki, ular o‘quvchini ta‘lim jarayonining markaziga qo‘yadi va uning faol ishtirokini ta‘minlaydi.

Faol o‘qitish usullari, hamkorlikda o‘qitish texnologiyalari, mustaqil bilim olish ko‘nikmalarini shakllantirish hamda zamonaviy baholash tizimlari birgalikda samarali ta‘lim muhitini yaratadi. Tarbiyaviy ishlarning yangi shakllari esa o‘quvchilarda ma‘naviy-axloqiy qadriyatlarni singdirishga xizmat qiladi.

Tadqiqotlar natijasida aniqlandiki, zamonaviy yondashuvlarni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun o‘qituvchilarning kasbiy tayyorgarligi, ularning yangi usul va texnologiyalarni o‘zlashtirishlari muhim ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, maktab, oila va jamiyat hamkorligini ta‘minlash zarur hisoblanadi.

Kelajakda boshlang‘ich ta‘limda zamonaviy yondashuvlarni yanada takomillashtirish, ularni milliy ta‘lim tizimi xususiyatlariga moslashtirish va amaliy jihatdan joriy etish borasida

ilmiy tadqiqotlarni chuqurlashtirish lozim. Faqat shunday yondashuv orqali kelajak avlodni zamonaviy talablar darajasida tarbiyalash va ta’lim berish mumkin bo’ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abduqodirov A.A. Boshlang‘ich ta’lim didaktikasi. – Toshkent: O‘qituvchi, 2022. – 256 bet.
2. Yo‘ldoshev J.G. Pedagogika nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent: Sharq, 2023. – 312 bet.
3. Ismoilova Z.K. Zamonaviy ta’lim texnologiyalari. – Toshkent: Fan, 2022. – 198 bet.
4. Rahmonov I.S., Qosimova M.A. Boshlang‘ich sinflarda innovatsion pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: Ma’rifat, 2023. – 224 bet.
5. Nishonova D.R. O‘quvchi shaxsini rivojlantirish pedagogikasi. – Toshkent: Talqin, 2022. – 176 bet.
6. Hamidov O.H. Ta’limda zamonaviy yondashuvlar. – Toshkent: Cho‘lpon, 2023. – 268 bet.
7. Toshmatova N.F. Boshlang‘ich ta’limda o‘yin texnologiyalari. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2022. – 152 bet.
8. Karimov B.T. Tarbiya nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent: O‘zbekiston, 2023. – 288 bet.
9. Alimova S.X. Ta’limda shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv. – Toshkent: Mumtoz so‘z, 2022. – 204 bet.
10. Raxmonqulov Z.A., Saidova G.N. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar va ularni qo‘llash. – Toshkent: Iqtisod-moliya, 2023. – 240 bet.
11. Ergashev I.N. Boshlang‘ich ta’limda baholash tizimi. – Toshkent: Yoshlar, 2022. – 168 bet.